

Krönika

Samer, yanomamö och maorier påstås leva i heligt förbund med naturen. Detta hyser Svante Folin hädiska tankar om.

Fjäsk för urfolken

I 1700-talsfantasmagorin om den ädle vilden är en ingrediens i den soppa som kallas tidsandan. De före detta vildarna uppträder numera i ekosofisk drapering och reser omkring på konferenser och kongresser, där de i bistra ordalag fördömer den västerländska kapitalismens globala härjningar. Oraklens renhjärtade visdomsord om en svunnen harmoni mellan människa och natur gör att bara de mest förhårdade skulle våga påpeka att deras saliga förfäder handlade med brutal kortsyntet och ställde till med massiva miljökatastrofer, trots sin primitiva teknologi. Indianernas intåg i det tidigare människofria Amerika för 10 000 år sedan resulterade i att fyra av fem större däggdjursarter utrotades inom loppet av ett årtusende.

Dagens urbefolkningar representeras av politiskt hyperaktiva lobbyister, omgivna av processlystna lagvrängare. De kräver ständigt större skadestånd för såväl gångna som nuvarande oförrätter. Trots att själva urbefolkningsbegreppet har en distinkt doft av *Blut und Boden* är den liberala opinionen beredd att gå hur långt som helst, enligt *mea culpa*-principen, för att tillmötesgå deras krav. Våra egna etniska martyrer, samerna (runt 20 000), gör helt anspråkslöst anspråk på två femtedelar av landets yta.

2 000 renägars subventioneras årligen med 200 miljoner för att genom överbetning förvandla fjällvärlden till ekologisk öken. Deras själsfrid fördrar att alla rovdjur skall utrotas. Denna nomadkultur innefattar numera långtradartransporter med renar staplade på varandra och jorkande helikopterherdar, lika genuina som USAs indianer. Andra paradisbarn som ligger illa till är Yanomamö-indianerna på stränderna av Orinoco. Deras Eden hotas av

skogsbolagen och den anstormande civilisationen (skjutvapen, sprit och VS). Artikelförfattarna är fyllda av harm men njugga med att beskriva den hotade kulturens särart, antagligen den mest våldsamma i den antropologiska litteraturen. Kardinaldygden är *waiteri*, vildsinthet. Den traditionella våldsspiralen har fem grader: bröstbankningsduellen, klubbslagsmålet, spjutkampen, mördarraiderna och gästöverfallet. Var tredje man dör en våldsam död. Kvinnorna misshandlas konsekvent, de klubbas ned, blir slagna med machete eller yxa, brända med vedträn och pilbeskjutna i icke livsviktiga kroppsdelen. Gossebarn indoktrineras redan i koltåldern till att misshandla sina systrar och med tilltagande förmåga även vuxna kvinnor. Mord på nyfödda flickor är rutin i detta supermacho-samhälle.

Det senaste på urfolksrepertoiren är olika krav på genomonopol. Aboriginernas protester mot det projekt som skulle komplettera HUGO, nämligen HGDP (Human Genome Diversity Project), och ge en överblick över de mänskliga generernas variation och historia, gjorde att Unesco fick kalla fötter och stoppade anslaget till "vampyrprojektet".

Nu försöker Nya Zeelands maorier stoppa ett försök att åter skapa den gigantiska och utdöda moafågeln genom att införa fossilt moa-DNA i ett strutsägg. Maorispråkröret menar att allt som finns på Nya Zeeland före britternas kolonisering på 1800-talet är en oräknbart del av maoriernas kulturvar. När maorierna invaderade ögruppen för tusen år sedan fanns 18 strutsliknande moaarter som vägde mellan 10 och 250 kilo. På några få århundraden lyckades maorierna ta kål på samtliga. Desperata av proteinbrist började de därefter äta upp varandra. Nu anser de sig alltså äga moagenerna. Detta är klart som korvspad för var kulturrelativist.

21 april 1998
SVANTE FOLIN

Taggträden rostar i Zonnebloem

Richard Bagge har varit i Kapstadens District Six och sett ett monument över apartheid.

För ett annorlunda påsklov rekommenderas Kapstaden. Där finns allt man önskar sig: Sol, beach, golf, vingårdar och en storslagen natur. Men det ordnas också turer till käkstäderna. Det kan låta besynnerligt men ska ses som en strävan att bibringa besökaren en inblick i landets speciella historia.

Apartheid infördes 1948 och byggde på rädslan för den svarte mannen. I nationalistpartiets propagandorna, som genomsyrade hela utbildningsväsendet, hette det att den svarte mannen var underlägsen den vita. Därför var han ute efter att ta ifrån den vite allt han ägde och hade. Kanske även hans liv.

Förespråkarna för apartheid, i huvudsak de konservativa afrikanderna på landsbygden, boerättlingarna, lyckades efter många år uppvigla så pass mycket rädslo hos de vita att nationalistpartiet vann majoritet vid de demokratiska valen 1948 (i vilka endast de vita hade rösträtt). Rädslan ökade då den svarta befolkningen växte. Från att vid sekelskiftet ha varit lika stor som den vita, var den 50 år senare i klar majoritet.

Alla skildes från alla

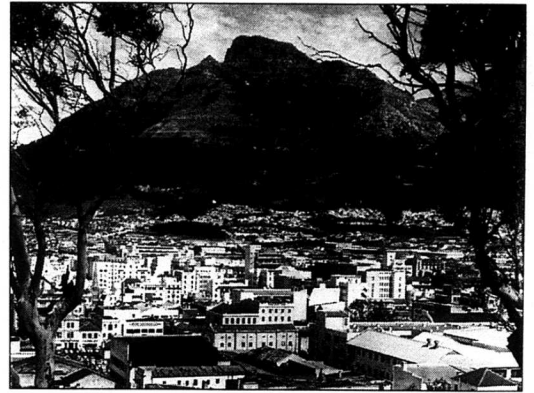
Apartheid gick ut på att hålla isär folkgrupperna, då det uppfattades som det enda sättet att garantera ordningen. Inte bara skildes svarta från vita, utan även färgade från svarta, zulus från xhosas och changan liksom från andra stammar (det finns sju officiella svarta språk i Sydafrika). För att nå dit genomfördes en etnisk rensning genom inrättandet av *townships* i städerna och *homelands* på landsbygden, till vilka folk tvångsförflyttades.

Målsättningen med apartheid var att undvika oordning, kaos och bråk. Det blev tvärtom. Oroligheterna eskalerade under många år till den grad att Sydafrika åren 1992-94 var nära ett inbördeskrig. Inte bara mellan svarta och vita, utan kanske i första hand mellan olika svarta stammar. Det räcker att erinra om Rwanda och Zaire för att ana vad som kunde ha inträffat.

Mandela räddade miljoner

Hjälten heter Nelson Mandela. Med sin koncilianta framtoning räddade han landet från katastrof. Hur många ledare kan i våra dagar tillskrivas att ha räddat miljoner människoliv? Mandela är en statsman i ordets rätta bemärkelse.

Apartheid avskaffades 1990. Vi undrade vad utlandets sanktioner och FN:s resolutioner betydde. Svaret blev – knappast någonting alls. Vanligt folk hade knappt klart för sig att landet var utsatt för sanktioner, sade vår guide Moham-

Kapstaden, 1953. I District Six står lyxbostäderna tomma medan studenter styrketränar i övergivna kyrkor. Foto: UNITED PRESS/PRESSENS BILD

med, själv färgad. Sydafrika är självförsörjande på det mesta. Nyheter och medier var strängt kontrollerade och utländska tidningar fanns inte att tillgå. Hur skulle vi få reda på något?

Vad som till slut kastade apartheidssystemet över ända var att det förlorade sitt stöd bland de vita. Attityderna förändrades i takt med att informationsutbytet med utlandet ökade och genom resandet. Till det kom att oroligheterna i käkstäderna tilltog. Allt fler insåg att det inte skulle hålla länge till. Den vita regeringen upphävde apartheid ensidigt 1990.

Ekonomisk apartheid

Politiskt är apartheid död. Ekonomiskt lever den kvar.

Mohammed tar oss med till District Six, fram till 60-talet en mångkulturell stadsdel med en i huvudsak färgad befolkning på 60 000 invånare. Affärsidkare, hantverkare, arbetare av olika folkslag och religioner levde här sida vid sida. Mellan kyrkor, synagogor och moskéer var ofta inte mer än ett kvarter.

1966 förklarades District Six vara ett vitt område, varpå en etnisk rensning inleddes i enlighet med den lag från 1950 som gick under namnet Group Areas Act. Vartefter som hus och kvarter utrymdes revs de, för att de tvångsförflyttade inte skulle kunna flytta tillbaka. Efter 15 år var stadsdelen jämnad med marken. Kvar på ett område stort som halva Kungsholmen finns idag några kyrkor och skolor, resten är barmark och byggnadsrester. Förstörelsen är jämförbar med engelsmännens bombing av Dresden år 1945 eller nazisternas skövning av Warszawas judiska ghetto 1943.

Varför District Six? Det var ett attraktivt läge nära centrum och hamn. Tanken var att på ruinerna bygga upp ett ordnat samhälle med nya fina bostäder. Distriktet skulle bli fashionabelt – alltså vitt. De tvångsförflyttade anvisades baracker 2-3 mil utanför staden i delvis nyuppförda käkstäder, färgade för sig, svarta för sig. Många av dessa

60 000 blev ruinerade, deras tillvaro slogs sönder för alltid. Många dog i sjukdomar och svält. De kvarvarande lever idag i armod.

District Six fick ett propagandistiskt passande namn: Zonnebloem (solblomster på afrikaans). De första fina bostäderna uppfördes, försedda med höga murar krönta av taggtråd och krossat glas och beväpnade vakter som skulle hålla de tvångsförflyttade utanför om oroligheter skulle följa. Man kan tänka sig vilket attraktivt försäljningsargument det är. För vid-skepliga tillkom rädslo för att hemlösas av de avlidnas andar, på vars mark husen stod.

Tanken var att på ruinerna bygga upp ett ordnat samhälle med nya fina bostäder. Distriktet skulle bli fashionabelt – alltså vitt.

Än idag står flertalet av dessa nyuppförda bostäder tomma. I stället har en teknisk högskola uppförts och studenterna kastar *workouts* i en av de övergivna fast ej rivna kyrkorna. I övrigt växer ogräs och en och annan vild blomma. Här och där stannar rester av husgrunder upp och en och annan genomfartsgata har anlagts. Det ser ungefär ut som om halva Kungsholmen rivits och Hantverkargatan lämnats kvar.

Vad händer nu? Frågan är laddad. Ska området återlämnas till de tvångsförflyttade? Ska kompensationsutömas? Ska det hela bli en park? Inget beslut är fattat, ingen vägar ta ställning och frågan är bordlagd tills vidare. Sättet att hantera den känsliga frågan känner vi igen hemifrån. Jämför med *Estonia*.

I District Six finns bara förlorare. De enda som vunnit på omvandlingen är de lösa hundar som strosar i solgasset. De vita som bor där är fångar i sina fort.

RICHARD BAGGE